

ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 37.091.12.011.3-051:378.014.3(4)

“ВИКЛИКИ” ДЛЯ ПРОФЕСІЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО ВИКЛАДАЧА В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕФОРМ У ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Юлія Заячук

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Туган-Барановського, 7, 79005, Львів, Україна*

Розглянуто процес сучасних європейських реформ у галузі вищої освіти. Здійснено аналіз процесу адаптації Болонської реформи різними європейськими країнами на прикладі таких європейських університетських моделей, як Гумбольдтської моделі дослідного університету та скандинавської університетської моделі. Проаналізовано зміни умов діяльності, можливості та “виклики” для професії університетського викладача в умовах сучасних освітніх реформ. У цьому контексті розглянуто такі головні “виклики”: обмеження навчального часу студента і структурування навчального плану; академічна свобода викладача вищої школи (з погляду її індивідуального та інституційного компонента); зміни в процесі викладання та академічна свобода студента. Порівняльний аналіз цих реформ та процес їх впровадження різними європейськими країнами виконано з взяттям до уваги історичних освітніх традицій та сучасних економічних умов європейських країн. Стаття ґрунтується на результатах, отриманих автором шляхом наукових досліджень, проведених у Гумбольдтському університеті (м. Берлін, Німеччина) та Університеті Турку (м. Турку, Фінляндія) в рамках програми Erasmus Mundus. Дослідження базоване на інтерв'ю й анкетуванні учасників освітнього процесу в університетах на всіх рівнях: професорів, викладачів, студентів та адміністраторів, що займаються студентськими справами.

Ключові слова: європейський простір вищої освіти, реформи в галузі вищої освіти, Болонський процес, європейські університетські моделі, структурування навчального плану, мобільність, академічна свобода.

Постановка проблеми. Розвиток інтеграційних процесів в Європі – це явище, яке визначає її сьогоденні та майбутні успіхи. Процес європейської інтеграції супроводжується формуванням спільного освітнього та наукового простору, розробкою спільних критеріїв і стандартів у цій галузі в масштабах континенту, а також і змінами умов для роботи усіх учасників освітнього процесу, новими перевагами та “викликами” для них.

Стратегія розвитку Європейського Союзу акцентує на необхідності налагодження співпраці в напрямі реформування вищої освіти між усіма європейськими країнами та на наданні освіти загальноєвропейського масштабу.

Приєднання до Болонського процесу стало беззаперечним успіхом України. Інтеграційний процес на освітньому напрямі, з одного боку, полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці й техніці, поширенні власних науково-технічних здобутків у ЄС, а з іншого, – у певних перевагах для учасників освітніх реформ на усіх рівнях, а також у нових “викликах” та нових вимогах до їхньої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення різних аспектів питання реформування європейської вищої освіти звертається багато дослідників в Україні, зокрема Г. Атаманчук, В. Анрущенко, А. Вихрущ, Д. Дзвінчук, М. Згуровський, О. Локшина, Н. Лавриченко, В. Кравець, В. Кремень, І. Сікорська, М. Степко, В. Токарева, Ж. Чернякова, І. Чистякова та інші. Широкий спектр питань реформування європейської вищої освіти вивчають також дослідники за кордоном, зокрема, професори Ulrich Teichler, Juergen Henze, Andrae Wolter, Marcelo Caruso, Harm Kuper, Juergen van Buer, Rolf von Luede (Німеччина), Risto Rinne, Arto Jauhiainen, Johanna Kallo, Annukka Jauhiainen, Anne Laiho, Fred Dervin (Фінляндія), з якими автор статті мала можливість обговорювати цю проблематику особисто.

Формулювання мети дослідження. Мета статті – аналіз процесу змін умов і “викликів” для роботи викладача вищої школи в контексті адаптації різними європейськими країнами реформ у галузі вищої освіти, в тому числі Болонської реформи, беручи до уваги історичні освітні традиції та сучасні економічні умови цих країн. Результати наукових досліджень, подані у статті, були отримані автором шляхом власних наукових досліджень, проведених у Гумбольдтському університеті (м. Берлін, Німеччина) та Університеті Турку (м. Турку, Фінляндія) за підтримки програми Erasmus Mundus. Дослідження здійснювалося методами вивчення й аналізу літературних джерел, а також інтерв’ю та анкетування учасників освітнього процесу в університетах на всіх рівнях: професорів, викладачів, студентів та адміністраторів, що займаються справами студентів.

Виклад основного матеріалу. Реформування вищої освіти має на меті забезпечити широкий доступ до якісної вищої освіти, яка базується на принципах демократії й незалежності університетів, їхньої наукової і дослідницької самостійності, активізувати мобільність студентів і науково-педагогічних кадрів, підготувати молодь до активного життя в демократичному суспільстві [1].

Порівняльний аналіз процесу адаптації Болонської реформи різними європейськими країнами здійснюватиметься на прикладі систем вищої освіти

Німеччини, Фінляндії та України – систем вищої освіти європейських країн, що, відповідно, представляють різні європейські університетські моделі. Ці країни обрані як класичні приклади університетських моделей:

- Німеччина – як приклад Гумбольдтської університетської моделі;
- Фінляндія – як приклад скандинавської університетської моделі;
- Україна – як приклад перехідної університетської моделі [5].

Гумбольдтська модель – модель “дослідного” університету (research university model) – університетська модель, яка будувалася на чотирьох принципах: (1) принцип двох свобод – свободи викладання і свободи навчання; (2) принцип інтеграції викладання і дослідження та ідея “освіта через дослідження”; (3) принцип свободи самостійного пошуку істини; (4) принцип впровадження семінарської системи навчання як основи для діяльності викладацько-студентської спільноти. У такій системі “предмети” перетворилися на семінари професорів, які студенти могли вільно відвідувати [4]. Академічна свобода університетського професора в межах цієї моделі була величезною.

Скандинавська університетська модель (Nordic welfare state university model) – модель державної централізованої вищої освіти. Тут сектор вищої освіти відповідає державній політиці і цілком перебуває в руках держави. Ця модель характеризується відсутністю освітнього ринку праці та безкоштовністю освіти [5].

Проаналізуємо зміни умов діяльності та “виклики” для професії викладача університету в умовах Болонської реформи на базі означених університетських моделей.

Як **перший “виклик”** для викладача університету можна розглядати *обмеження навчального часу студента і структурування навчального плану*. Тут зазначимо, що у випадку багатьох європейських країн Болонська реформа скоротила часовий проміжок навчання студента в університеті, позбавивши його можливості навчатися необмежений період. Гумбольдтська модель дослідного університету завжди передбачала можливість навчання протягом тривалого часу. Тож студент як німецького, так і фінського університету мав можливість навчатися все життя. Болонська реформа скоротила навчальний час до 3 років бакалаврської програми та 2 років магістерської і визначила необхідність строгого слідування навчальному плану. Так вперше в університетській історії час навчання лімітувався законом.

Крім того, на противагу дуже індивідуалізованій системі навчання, в якій кожен студент може вибрати будь-яку лекцію чи семінар з величезного переліку, Болонська реформа “модуляризувала” структуру навчального плану. Модуль – це кілька курсів, які становлять блок стосовно змісту, логіки, послідовності і часу. Він завершується щонайменше однією

перевіркою – тестовою чи екзаменаційною, за яку виставляється оцінка. Завдяки цьому навчальний план став більш організованим і альтернатива курсів обмежилася, тобто студент став зобов'язаним вивчати визначені навчальним планом семінари і лекції, щоб отримати певну кількість навчальних кредитів.

Другим “викликом” для викладача вищої школи вважаємо зміни в питанні його *академічної свободи*. Розглянемо академічну свободу з погляду її індивідуального та інституційного компонента.

Індивідуальний компонент академічної свободи – це свобода вчених проводити такі дослідження, які вони хочуть. Ця ідея сягає корінням Гумбольдтської моделі дослідного університету. Ця ж модель вплинула на фінську систему вищої освіти. Україна ж не пройшла етапу дослідного університету і не мала такої традиції. Можемо констатувати, що цей компонент академічної свободи залишився майже незмінним.

Інституційний компонент академічної свободи – це інституційна автономія професора і професорської спільноти. Цей компонент академічної свободи, на думку університетських професорів, з Болонською реформою змінився. Наприклад, професори зобов'язані *звітувати* про результати свого дослідження і викладання, відповідно, з'явився аспект *оцінки* їх наукової роботи. Професор Р. Рінне з Університету Турку, говорячи про “тиск звітів”, зазначив: “У нас з'являється все більше і більше тиску на університетських професорів, які повинні показати, скільки і що зробили” [2]. В Україні ми маємо таку саму ситуацію, як у Фінляндії. Традиційно ми пишемо різні звіти, що стосуються нашої дослідницької та викладацької роботи. Німецька ж університетська система, *базована на Гумбольдтській моделі “дослідного” університету*, традиційно не характеризується таким підходом і *досі немає такого “тиску звітів”* [3]. Скажімо, ще десять років тому ніхто в Німеччині не знав терміна “акредитація”. Англосаксонська традиція (оцінювати роботу університету) не була притаманна німецькій академічній традиції, зокрема і зважаючи на історично позитивний образ університету у суспільстві. Звісно, Болонський процес поступово вносить свої зміни і до цього аспекта німецької освітньої системи.

Сьогодні у процесі трансформації структури управління освітою основні критерії для визнання академічної успішності й досягнень змінюються. Якщо традиційними критеріями оцінювання вважали академічну репутацію і видатні публікації, то новими критеріями є кількість успішних студентів, кількість докторантів, кількість наукових статей, гроші тощо. Крім того, з'явилися спеціальні установи з акредитації, які здійснюють оцінку та акредитацію нових курсів та нових бакалаврських і магістерських програм – незалежні акредитаційні агенції. Акредитаційні агенції – це механізм “зовнішнього” оцінювання якості. Їхніми формальними критеріями,

яким університет повинен відповідати, є гроші, персонал, сертифікати, додаток до диплома і будівля університету. Відповідно, “внутрішнє” оцінювання якості – це індивідуальне оцінювання семінарів та лекцій, оцінка навчальних програм, оцінка структури навчального плану.

Третім “викликом” для викладача вищої школи вважаємо *зміни в процесі викладання*, які можна означити так:

- навчальний план як “закон викладання”. Це новий “виклик”, тому що університетські професори повинні викладати не лише дисципліни, що перебувають у руслі їхніх наукових досліджень, як раніше, а повинні чітко слідувати навчальному плану і пропонувати лекції та семінари у межах певного модуля [3];
- міжнародні магістерські програми. Це “виклик”, оскільки університетський викладач повинен бути в змозі забезпечити курси європейським студентам англійською мовою;
- наявність різних категорій студентів, а саме: власні студенти, які здобувають ступінь у певному університеті, іноземні студенти, які здобувають ступінь, студенти за обміном та студенти, які вчаться 1–2 семестри і не здобувають ступінь певного університету. Це є дуже важливим “викликом” для викладачів університету, тому що різні студенти мають різний досвід і різні цілі.

До цього слід додати, що *академічна свобода і роль студента* в навчальному процесі в руслі сучасних реформ у вищій освіті також змінюються.

Стосовно питання академічної свободи:

- студентам стало не настільки вільно вчитися, тому що залишилося не так багато альтернатив для вибору курсів, з’явилося багато обов’язкових курсів, хоча студенти і далі мають особисту академічну свободу, маючи змогу відвідувати лекції та семінари або ні;
- студенти повинні вивчати визначені модулі – лекції та семінари, тож умови навчання стали більш жорсткими, а терміни закінчити навчання – більш чткими та фіксованими, хоча студенти все ж мають можливість вибрати, *коли* вони вивчатимуть певні модулі.

Роль студента в навчальному процесі також змінюється: студенти стали більше схожими на споживачів освітніх послуг, більш вимогливими, викладачі перетворюються у тих, хто надає освітній сервіс для студентів.

Висновки. Будь-які реформи, зокрема й освітні, завжди суперечливі. Кожна країна має свої особливості їх реалізації. Зважаючи на те, що Болонська реформа є нерівномірною та суперечливою, як приєднання, так і неприєднання України до цього процесу має свої переваги та “виклики”. Одним із визначальних моментів будь-якої реформи є взяття до уваги того, які переваги та “виклики” отримали її учасники на усіх рівнях. Головним

виміром якості проведення реформи є те, чи задоволені її результатами усі її учасники і чи, як наслідок, вони інтегровані у ринок праці, ідеально, в масштабах усього європейського континенту.

-
1. Європейський Союз – Україна: співробітництво у сфері вищої освіти. – К. : Представництво ЄС в Україні, 2010. – 20 с.
 2. З інтерв'ю з професором Університету Турку (Фінляндія) д-ром Р. Рінне, проведеними автором статті в рамках програми Erasmus Mundus.
 3. З інтерв'ю з професором Гумбольдтського університету (м. Берлін, Німеччина) д-ром Ю. Хенце, проведеним автором статті у рамках програми Erasmus Mundus.
 4. Krull W. Exporting the Humboldtian University / W. Krull // Minerva. – 2005. – Vol. 43. – N 1. – P. 99–102.
 5. Rinne R. The dilemmas of changing university / R. Rinne, J. Koivula // Entrepreneurialism in Universities and the Knowledge Economy. Ed. by M. Shattock. – 2009. – P. 183–199.

CHALLENGES OF THE ACADEMIC PROFESSION IN CONDITIONS OF CURRENT EUROPEAN HIGHER EDUCATION REFORMS

Yuliya Zayachuk

*Ivan Franko National University of Lviv
Tyhan-Baranovsky Str., 7, UA–79005, Lviv, Ukraine*

This article presents the study on the issue of contemporary processes of reforming higher education system by the example of different European countries and different European higher education models, such as Humboldtian (Germany) and Nordic (Finland). A special emphasis in the article is done on changing conditions and the challenges of academic profession in different European countries with higher education reforms particularly Bologna reforms. In this context, comparative analysis of differences between European countries is presented which tackles three main issues: the limitation of learning time and the structuring of curriculum; academic freedom of professors (namely individual component and institutional component) and its changes; academic freedom of students and their role in learning process under current higher education reform. Comparative analysis of current European higher education reforms and adoption

of them by different countries considering historic educational backgrounds and present conditions of European educational integration by example of the University systems of Germany, Finland, and Ukraine has been done. This article presents the results of the recent research in the area of European higher education reforms obtained in Humboldt University in Berlin, Germany, and the University of Turku, Finland supported by Erasmus Mundus post-doctoral mobility program. The implemented methodological approach is based on the questionnaires, meetings, and interviews with different actors involved in the University system at different levels – with professors, scientists, PhD, Master and Bachelor students and administrators dealing with student affairs.

Key words: European higher education space, higher education reforms, Bologna Process, European university models, the structuring of curriculum, mobility, academic freedom.

“ВЫЗОВЫ” ДЛЯ ПРОФЕССИИ УНИВЕРСИТЕТСКОГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ РЕФОРМ В ОБЛАСТИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Юлия Заячук

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Туган-Барановского, 7, 79005, Львов, Украина*

Рассмотрен процесс современных европейских реформ в области высшего образования. Осуществлен анализ процесса адаптации Болонской реформы различными европейскими странами на примере таких европейских университетских моделей, как Гумбольдтская модель исследовательского университета и скандинавская университетская модель. Проанализированы изменения условий деятельности, возможности и "вызовы" для профессии университетского преподавателя в условиях современных образовательных реформ. В этом контексте, рассмотрены следующие главные "вызовы": ограничение учебного времени студента и структурирования учебного плана; академическая свобода преподавателя высшей школы (с точки зрения ее индивидуального и институционального компонента); изменения в процессе преподавания и академическая свобода студента. Сравнительный анализ этих реформ и процесс их внедрения различными европейскими странами выполнено с взятием во внимание исторических образовательных традиций и современных экономических условиях европейских стран. Данная статья

основывается на результатах, полученных автором путем научных исследований, проведенных в Гумбольдтского университете (г. Берлин, Германия) и Университете Турку (г. Турку, Финляндия) в рамках программы Erasmus Mundus. Исследование основывается на интервью и анкетировании участников образовательного процесса в университетах на всех уровнях: профессоров, преподавателей, студентов и администраторов, занимающихся студенческими делами.

Ключевые слова: европейское пространство высшего образования, реформы в области высшего образования, Болонский процесс, европейские университетские модели, структурирование учебного плана, мобильность, академическая свобода.

Стаття надійшла до редколегії 12.09.2013

Прийнята до друку 03.10.2013